

referaty. Dr Kořalka mówił na temat *Polityka i opinia publiczna Niemiec a problem czeski w XIX w. do I wojny światowej*, prof. Šnejdarek na temat *Dzieje Czechosłowacji w historiografii niemieckiej od I wojny światowej do chwili obecnej*, a dr B. Dopierała na temat *Kraje Naddunajskie w polskiej i niemieckiej polityce morskiej dwudziestolecia międzywojennego*.

Dalsze trzy referaty dotyczyły stosunków polsko-niemieckich. Referaty te wygłosili: prof. W. Jakóbczyk — pt. *Polski problem narodowy a polityka Niemiec w XIX w. do I wojny światowej*, dr Voigt — pt. *Głównie problemy niemieckiej Ostforschung w Republice Weimarskiej*, oraz doc. dr Krasuski — pt. *Plany ekspansji imperializmu niemieckiego na Polskę w dwudziestoleciu 1918—1939*. Następnie prof. Wolkow omówił *Ekspansję imperializmu niemieckiego na Bałkanach w przededniu II wojny światowej*.

Dwa referaty dotyczyły czasów współczesnych. Dr Nowak omówił *Gospodarcze podstawy ekspansji niemieckiej po II wojnie światowej*, uczony niemiecki dr Goguel zaś *Koncepcje zachodniemieckiej polityki wschodniej — ciągłość i przemiany*.

Po referatach odbyła się interesująca i ożywiona dyskusja. Podsumowania dorobku sesji dokonał dyrektor IZ prof. M. Szczaniecki.

Teksty referatów oraz przebieg dyskusji zostaną opublikowane w numerze 5 i 6/1964 „Przeglądu Zachodniego”. W Moskwie ukazała się książka pt. *Stawiano-giermanskie odnoszenia*, zawierająca wyniki poprzedniej sesji w mieście tym odbyte.

Goście radziecy udali się po sesji w Poznaniu do Szczecina, gdzie byli podejmowani przez dalsze dwa dni przez Instytut Zachodnio-Pomorski.

W toku rozmów przeprowadzonych z gośćmi zagranicznymi w Poznaniu postanowiono kontynuować urządzanie corocznych sesji poświęconych problematyce stosunków słowiańsko-niemieckich. Bierze się pod uwagę możliwość rozszerzenia kręgu uczestników. Postanowiono też zacieśnić współpracę między instytutami przez wymianę wydawnictw, drukowanie prac uczonych z bratnich instytutów oraz wymianę pracowników naukowych.

Jerzy Krasuski

XI POSIEDZENIE POLSKO-NIEMIECKIEJ KOMISJI HISTORYCZNEJ W WERNIGERODE (26—29 V 1964 r.)

Kolejne (XI) posiedzenie, działającej od maja 1956 r. Polsko-Niemieckiej Komisji Historycznej¹, miało miejsce w Wernigerode w NRD w dn. 26—29 V 1964 r. W ramach spotkania, obok posiedzenia Komisji i Podkomisji (Historii Śląska i Historii Pomorza), w dniach 26—28 maja zorganizowano wspólną polsko-niemiecką sesję naukową poświęconą omówieniu Konferencji w Locarno z października 1925 r.

Sesja naukowa stworzyła dogodne warunki do rozwinięcia szerokiej dyskusji wokół jednego z najciekawszych problemów stosunków międzynarodowych okresu międzywojennego². W sesji brali udział członkowie Komisji oraz zaproszeni goście — ze strony niemieckiej 17 i ze strony polskiej 10 osób. Obradom przewodniczyli na zmianę przewodniczący Komisji: ze strony niemieckiej prof. Gerhard Schilfert, a ze strony polskiej prof. Kazimierz Popiołek.

Problematyka locarneńska została ujęta w kilku zasadniczych grupach tema-

¹ G. Schilfert, *Tätigkeit der deutsch-polnischen Historikerkommission*. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”, z. 2/1964, s. 297—301.

² Zob. W. M. Turok, *Łokarno*. Moskwa—Leningrad 1949; W. W. Postnikow, S. Sz. A. i dawieszacja Giermanii (1924—1929 gg), Moskwa 1957; *Łokarnskaja Konferencija 1925 g. Dokumenty*, Moskwa 1959; *Locarno-Konferenz. Eine Dokumentensammlung*. Berlin 1962.

tycznych: 1) geneza i znaczenie układów locarneńskich; 2) stanowisko ruchu robotniczego wobec Locarno; 3) Locarno a kwestia mniejszości niemieckiej na wschodzie; 4) stanowisko Czechosłowacji wobec Locarno; 5) Locarno a Liga Narodów; 6) Układy w Rapallo i w Locarno a Rosja Radziecka.

Główny referat zagajający dyskusję na temat genezy i znaczenia układów w Locarno wygłosił prof. Janusz Pajewski (Poznań). Omówił on zmiany w układzie sił międzynarodowych po r. 1923, rosnące znaczenie Niemiec Weimarskich oraz dążenie imperializmu anglo-amerykańskiego do wykorzystania Niemiec przeciw ZSRR. Prof. Pajewski zwrócił też uwagę na fakt, że aczkolwiek ostrze polityki locarneńskiej kierowało się głównie przeciw ZSRR, to jednak w pierwszym okresie godziło przede wszystkim w Polskę.

Następny referat pt. *Opozycja burżuazyjna przeciw Locarno* wygłosił dr Wolfgang Ruge (Berlin)³. Autor zwrócił uwagę na sprzeczności występujące w obozie burżuazyjnym po I wojnie światowej tak na forum międzynarodowym, jak i w samych Niemczech. Polemizował z apologetami polityki G. Stresemanna przytaczając szereg faktów świadczących o powiązaniu jego polityki z interesami monopoli kapitalistycznych oraz kołami szowinistycznymi i odwetowymi. Dowodził on, że w zasadzie cała burżuazja niemiecka była za locarneńską polityką Stresemanna a opozycja miała charakter pozorny (*Schemoposition*). Referent w ślad za prof. Pajewskim stwierdził, że Locarno godziło przede wszystkim w Polskę. Dużo uwagi poświęcił też referent analizie znaczenia układów locarneńskich dla Niemiec. Wbrew szczerym zwolennikom pełnego uznania ZSRR i współpracy na zasadzie koegzystencji, do których Ruge zaliczył m. in. niemieckiego posła w ZSRR U. Brockdorff-Rantzaua, po Locarno stosunki z Rosją Radziecką Niemcy starały się wykorzystać w interesie nie tylko własnej polityki odwetu i rewanzu, ale i w interesie kapitału anglo-amerykańskiego.

Po referatach rozwinęła się ożywiona dyskusja, w której na pierwszej plan wysunęły się takie zagadnienia, jak:

1) czy i w jakim stopniu Locarno mogło oznaczać krach systemu wersalskiego (G. Rosenfeld, H. Zieliński, G. Fuchs, G. Schilfert, F. H. Gentzen);

2) czy opozycję burżuazyjną w Niemczech przeciw Locarno można określać jako opozycję pozorną (*Schemoposition*) (G. Rosenfeld, M. Menzel, G. Fuchs, H. Scheel);

3) stanowisko U. Brockdorff-Rantzaua w sprawie stosunku Niemiec do Rosji Radzieckiej należy oceniać jako świadome przyjęcie leninowskiej zasady koegzystencji (L. Grosfeld, F. H. Gentzen);

4) stanowisko min. A. Skrzyńskiego przed i po konferencji w Locarno (Fuchs);

5) tzw. legenda Stresemanna (M. Hampel);

6) wpływ „ducha Locarno” na stosunki wewnętrzne w Polsce (A. Czubiński).

W drugim dniu obrad przed południem dyskutowano na temat wpływu Locarno na politykę mniejszościową Niemiec oraz nad stosunkiem ruchu robotniczego do Locarno.

Referat pt. *Locarno a problem mniejszości narodowych* wygłosił prof. Henryk Zieliński (Wrocław). Referent zwrócił uwagę na zbieżność wzrostu aktywizacji niemieckich organizacji mniejszościowych w Polsce i Czechosłowacji z przygotowaniem konferencji w Locarno. Przedstawił opracowane przez Stresemanna wytyczne w sprawie polityki mniejszościowej na wschodzie oraz rozwój organizacji mniejszości niemieckiej w Polsce, Czechosłowacji, krajach nadbałtyckich i in. po 1925 r.

W uzupełnieniu do jego referatu Dorothea Fensch (Berlin) omówiła problem

³ W. Ruge jest autorem wprowadzenia do zbioru źródeł o konferencji w Locarno; por. *Locarno-Konferenz...* s. 7-44; zob. też W. Ruge, *Zur Problematik und Entstehungsgeschichte der Berliner Vertrages*, „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”, z. 4/1961 r.

tw. polityki kulturalnej Stresemanna wobec mniejszości niemieckiej. Dużo uwagi poświęciła programowi i działalności *Schutzbundu* w Polsce i innych krajach leżących na wschód od Niemiec. Podaje ona interesujące dane o powiązaniu organizacji mniejszościowych z rządem. Cytowała obficie materiał źródłowy potwierdzający dane o wzroście tendencji odwetowych w organizacjach mniejszościowych, które pod pewnym względem nawiązywały do terytorialnego programu wschodniego ideologów *Mittleuropy*.

W dyskusji wzbogacono oba referaty nowymi danymi materiałowymi (K. Lapter, R. Jeske, R. Goguel, F. H. Gentzen).

Referat główny o stanowisku ruchu robotniczego wobec Locarno wygłosił prof. Karol Lapter (Warszawa). Strategię i taktykę ruchu robotniczego przedstawił on na szerokim tle stosunków międzynarodowych i polityki światowej. Stosunek ruchu rewolucyjnego do Locarno miał — zdaniem referenta — swoją genezę w nowym kursie politycznym przyjętym przez Międzynarodówkę Komunistyczną po r. 1923.

Drugi referat z tej serii pt. *Komunistyczna Partia Niemiec a Locarno* przedstawił dr Norbert Madloch (Berlin)⁴. W nawiązaniu do wywodów K. Laptera przedstawił on walkę pomiędzy znajdującą się na przelomie lat 1924/1925 na czele partii grupą ultralewicową (R. Fischer, A. Maslow, A. Rosenberg) a siłami lenińskimi kierowanymi przez E. Thälmana, K. Zetkin, W. Stöckera, W. Florina, E. Schnellera i in.

Trzeci referat w tej grupie tematycznej wygłosił dr Martin Menzel (Lipsk). Omówił on stosunek socjaldemokracji niemieckiej do Locarno. Za punkt wyjścia w swych rozważaniach przyjął zestawienie poglądów teoretycznych Marksa, Engelsa i Lassalla na temat wojen z uprawianym przez kierownictwo SPD pacyfizmem.

Stanowisko SPD wobec Locarno wynikało częściowo ze stanowiska II Międzynarodówki, która liczyła, że przez wejście Niemiec do Ligi Narodów uzyska się odprężenie w sytuacji międzynarodowej. Duży wpływ na to stanowisko wywarła też presja amerykańskich kół finansowych, które miały zagrozić, że w wypadku odrzucenia układów locarneńskich przez parlament niemiecki wstrzymane zostanie dopływ dalszych kredytów do Niemiec. Autor zwrócił uwagę, na poważną różnicę zdań, jaka w sprawie Locarna zarysowała się pomiędzy kierownictwem SPD a przywódcami angielskiej *Labour Party*, którzy występowali w obronie Układu Genewskiego a przeciw Locarno.

W dyskusji nad tymi referatami zabierali głos: M. Hampel, G. Rosenfeld, L. Grosfeld, F. G. Gentzen. Dłuższego podsumowania dyskusji dokonał prof. K. Lapter.

Problemy związane ze stosunkiem Czechosłowacji do Locarno przedstawił: prof. Zdzisław Grot (Poznań) i dr Gerhard Fuchs (Berlin). Zdaniem referentów Czesi liczyli, że ostrze Locarno godzi głównie w Polskę. W przekonaniu tym utrzymywała ich również dyplomacja niemiecka, której zależało by nie dopuścić do utworzenia wspólnego frontu polsko-czechosłowackiego. Sam Stresemann występował oficjalnie tylko w obronie Niemców Sudeckich. Stąd Benesz, któremu zależało na utrzymaniu dobrych stosunków handlowych z Niemcami, nie był skłonny do bliższego wiązania się w tym czasie z zagrożoną Polską. Zgodził się na zawarcie układu likwidacyjnego, odmówił jednak zawarcia sojuszu z Polską. Tymczasem Locarno stanowiło drugi, po planie Davesa, stopień na drodze ku Monachium.

Dłuższy głos w dyskusji nad tym problemem zabrał prof. K. Lapter, który

⁴ Por. N. Madloch, *Der Kampf der KPD 1925 gegen den Locarnopakt und für eine demokratische und friedliche deutsche Aussenpolitik*, „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft“, z. 2/1964 r., s. 231–254.

polemizował z wywodami dra Fuchsa na temat stosunków czesko-polskich i czesko-radzieckich.

Referat pt. *Locarno a Liga Narodów* wygłosił prof. Remigiusz Bierzanek (Łódź). Stwierdził on, że z prawnego punktu widzenia Locarno oznaczało przekreślenie systemu wersalskiego, ponieważ: a) układ reński podpisała tylko część członków Ligi Narodów, b) w miejsce układu o zbiorowym bezpieczeństwie wprowadzono układ regionalny. Locarno było więc cofnięciem się, a nie krokiem naprzód w dążeniu do utrwalenia bezpieczeństwa i międzynarodowego odprężenia. Symptomatycznym — zdaniem referenta — był fakt, że klęskę sił demokratycznych i postępowych umiano przedstawić jako rzekomy ich sukces. Faktycznie Locarno oznaczało umocnienie sił prawicowo-reakcyjnych.

Ostatni referat pt. *Układy w Rapallo i Locarno a ZSRR* wygłosił dr Günter Rosenfeld (Berlin)⁵. Stwierdził on, że u podstaw układu w Rapallo leżało wspólne dążenie Niemiec i Rosji Radzieckiej do wyjścia z izolacji poprzez zacieśnienie wzajemnej współpracy. Układ ten był korzystny tak dla Rosji jak i dla Niemiec. Natomiast u podstaw układów zawartych w Locarno leżało dążenie kapitału anglo-amerykańskiego do zerwania współpracy niemiecko-rosyjskiej celem wciągnięcia Niemiec do bloku antyradzieckiego. Referent stwierdził, że planów związanych z układami w Locarno żadnej ze stron w pełni nie udało się zrealizować.

W uzupełnieniu do tego referatu dr Marian Wojciechowski (Toruń) omówił reperkusje Locarno w stosunkach międzynarodowych po przejęciu władzy w Niemczech przez Hitlera, podczas gdy dr R. Jeske zwrócił uwagę na aktualność tej problematyki ze względu na tendencyjne próby gloryfikowania Stresemanna i jego polityki w historiografii zachodniej. Głos w dyskusji zabierali ponadto dr Ruge i prof. Lapter. Ciekawie zapowiadająca się polemika została jednak przerwana ze względu na późną porę i wyczerpanie limitu czasu przeznaczanego na sesję naukową.

W wyniku posiedzeń Podkomisji (Historii Śląska i Historii Pomorza) oraz Komisji przeprowadzono kontrolę wykonania ustalonych na poprzednim posiedzeniu rocznych planów pracy oraz opracowano nowe plany na rok bieżący. Ustalono też, że następne posiedzenie Komisji połączone z sesją naukową na temat: *Kwestia mniejszości narodowych w okresie międzywojennym* — odbędzie się w Wiśle, w maju 1965 r. Po przyjęciu protokołów posiedzenie Komisji zostało zamknięte.

Antoni Czubiński

⁵ Por. G. Rosenfeld, *Sowjetrussland und Deutschland 1917—1922*, Berlin 1960.